

Oppi-isät ja opetuslapset hallintavallan kimpussa

RAIJA JULKUNEN

Vastapaino ja Gaudeamus julkaisivat lyhyen ajan sisällä toisiansa täydentävät teokset. Niiden avainkäsite on Michel Foucault'n (1926–1984) keksimä uudissana, *gouvernementalité* (*governmentality*). Se on suomennettu vaihtelevasti hallintamieleksi, -mentaliteetiksi, -rationaaliiteetiksi, -vallaksi ja hallinnallisuudeksi. Foucault luonnosteli käsitteen avulla hallinnallisen järjen polveutumislujan 1600-luvun kameralistisesta ”poliisitieteestä” klassisen liberalismiin kautta hyvinvointi- ja sosiaalipolitiikkaoppeihin ja viimein erilaisiin uusliberalismeihin.

Brittisosiolegit Nikolas Rose ja Peter Miller kertovat kirjansa johdantoluvussa, miten heidän harrastuksistaan vähitellen kehkeytyi sellainen, mitä alettiin pitää foucault'laisena hallinnan analytiikan koulukuntana ja miten samanmielisiä alkoi ilmestyä eri puolille tiedemaailmaa. Tähän mennessä suuntauksen kahden keskeisenä merkkitieteoksena voi pitää Rosen teosta ”Powers of Freedom. Framing of Political Thought” (1999) sekä australialaisen Mitchell Deanin ”Governmentality. Power and Rule in Modern Society” (1999).

Koulukunnan sijasta Miller ja Rose puhuvat pikemmin ”löyhästä pohdintayhteisöstä”, jolle Foucault oli yksi inspiraation lähteistä. 1980- ja 1990-luvun vaihteessa tiedeyhteisö kysele hämmentyneinä, mitä nämä kaverit oikein tekivät. Oliko se

”historiaa, sosiologiaa, kritiikkejä, jonkinlaista nyrjähtänyttä marxismia vai mitä?” ”Miten meitä hallitaan” on uudella johdannolla varustettu ja työstetty artikkelikokoelma. Se sisältää esimerkiksi sellaiset klassikot kuin 1990-luvun alussa ilmestyneet artikkelit talouselämän hallinnasta ja sosiaalisen kuolemasta. Erityisen kiinnostava on johdanto, jossa kirjoittajat näyttävät, miten heidän ajattelunsa kehkeytyi suhteessa 1970- ja 1980-luvun kriittiseen yhteiskuntatieteeseen, mistä he inspiroituvat ja mistä ottivat etäisyyttä. Kirjan kokoamisessa tarkoituksena on ollut ”antaa vastaisu joidenkin näiden käsitteiden saamalle abstrakteille muodoille ja osoittaa, että käsitteelliset välineemme on taottu joidenkin hyvin konkreettisten ongelmakenttien tutkimuksessa”. Vähän abstrahoiden voi sanoa, että Foucault'n lailla he ovat olleet kiinnostuneita tieto-valtasommitelmien ja totuusikäsitysten historiallisesta muotoutumisesta sekä ihmistieteiden poliittisesta käytöstä.

Vaikka Miller ja Rose kiistävät suoran velan Foucault'lle tai olevansa Foucault'n oppipoikia, heidän otteessaan on paljon sukulaisuutta. Foucault tuli alun perin tunnetuksi hulluuden ja vankilan historioista, Miller ja Rose työskentelivät mm. radikaalin psykiatrian parissa. Yksinkertaistaen voisi sanoa, että kun Marx etsi yhteiskuntien dynamiikkaa pääoman kasautu-

Peter Miller & Nikolas Rose
Miten meitä hallitaan
suom. Risto Suikkanen
Vastapaino, 2010

Jani Kaisto & Miikka
Pyykkönen (toim.)
Hallintavalta. Sosiaalisen,
politiikan ja talouden
kysymyksiä
Gaudeamus, 2010

misesta, Foucault'lle vastaavassa asemassa oli biovalta, väestön elinvoiman ylläpito. Hallinnan analytiikan eetokseen kuuluu kriittisyys. Mitchell Deanin mukaan hallinnan tutkimuksen lähtökohtana ei ole kohteiden vapauttaminen hallinnan alaisuudesta. Mutta keskittyessään valtasuhteiden luonteen analysointiin kritisismi pyrkii avaamaan ”kysymisen tilan”.

Rose ja Miller olivat alkujaan kiinnostuneita ihmisten elämään interventioita tekevästä laitoksista ja opeista. He etsivät aikamme historiaa ”ihmissielun pikkupäälliköiden ja pikkuinsinöörien” eli psykologien, psykiatrien, lääketieteilijöiden, kirjanpittäjien, sosiaalityöntekijöiden, tehtaanjohtajien ja kaupunkisuunnittelijoiden opinalojen synnystä ja toiminnasta. He työskentelivät tieteenalojen katvealueilla ja olivat näennäisesti kiinnostuneita historian pikkutekijöistä kaukana modernisaation tai globalisaation kaltaisista suurista teorioista. Kuitenkin vain näiden pikkutekijöiden kautta ”valtiohirviö” – jol-

laisen 1980-luvun uusmarxismit konstruoivat – saattoi vaikuttaa siihen, miten ihmiset elävät elämänsä. He innostuivat myös Foucault’lle ominaisesta metodista eli ”tapahtumallistumisesta”, siis ilmiöiden esittämisestä ne tuottaneet tapahtumaketjujen avulla.

Talouselämän analyysiksi ei riittänyt vedota pääoman kasautumiseen tai ideologisiin valtiokoneistoihin, vaan oli ja on tutkittava pikkutarkasti sen käytäntöjä, kuten kirjanpitoa, laskentaa ja kaikkea sitä, mikä on saanut meidät uskomaan numeroihin. Omimmillaan suuntaus on tutkiessaan hienovaraisia ja monimutkaisia vallan, tiedon ja asiantuntijuuden muotoja. Kirja antaa tulkintoja siitä, miten meistä on tullut subjekteja, jotka hakevat täyttymystään kulutuksessa ja työssä, miten sielujamme valloitetaan näillä areenoilla.

Tunnettu on Rosen ja Millerin kehittäely siitä, miten väestöjen hallinta hyvinvoinnin käsitteiden kautta on vaihtunut kehittyneen (*advanced*) liberaalimmin mukaiseen hallintaan. 1900-luvun puolivälissä kukoistanut hyvinvointiaate oli solidaarisuuden ja kollektiivisuuden aluetta. Uusliberaalissa hallinnassa ihmisiä muovataan vastuullisiksi yksilöiksi, jotka kykenevät ohjaamaan itseään ja laskelmoimaan toimintansa tuloksia. Hallinnan analyttikot eivät varsinaisesti arvostele hyvinvointiaatetta, vaan ovat analysoineet niitä pyrkimyksiä, joilla hyvinvointiaatetta ja sen keinoja on pyritty lakkauttamaan ja ottamaan tilalle markkinat, yhteisöt, yrittävät subjektit ja laskelmoivat yksilöt.

Hallintavalta on syntynyt valtatutkijoiden vuosia kestäneen

yhteistyön tuloksena. Sosiologipäivien työryhmä on tarjonnut tapaamispaikan. Kirjoittajat vetoavat Milleriin ja Roseen ja katsovat näiden luoman suuntauksen tekevän mahdolliseksi tarkastella hallinnaksi vaikiintuneen vallankäytön keinoja. Suuntauksessa ei kysytä, kuka pitää valtaa, vaan miten valta toimii, millaisia pyrkimyksiä se sisältää ja millaisia subjekteja se tuottaa. Näin vallankäytön analyysien tulisi kaivaa vallankäyttöä esiin myös odottamattomista tilanteista ja toimista.

Artikkelikokoelmat tuppaavat olemaan vähän sattumanvaraisia. *Hallintavallan* artikkelit valottavat kuitenkin sitä kirjoa, johon hallinnan analytiikkaa voidaan soveltaa. Esille tulevat vähän epätavallisemmat kohteet ja ilmeisimmät, kuten psykoterapia, sosiaalityö ja liikkeenjohdo, kirjasta liki puuttuvat. Useissa artikkeleissa tai vähintään kirjassa kokonaisuudessaan yhdistetään taloudellinen ja sosiaalinen ”makrohallinta” sekä hallinnan tuottamat kansalaisuudet, subjektiudet ja subjektiasemat.

Toimittajista Mika Pyykkönen analysoi kolmannen sektorin paikkaa uusliberaalissa hallinnassa sekä kolmannen sektorin organisaatioiden omaa hallinnallistumista. Esimerkkinä sosiaalinen yritys hän osoittaa, miten kolmannella sektorilla on omaksuttava manageristinen toimintatapa. Kuten Pyykkönen sanoo, palvelujen tuotannossa liikutaan pois järjestöjen vanhasta tehtävästä eli intressiryhmien politikoinnista kohti tehokkuusvaatimusten täyttämää tulosjohtamista. Toinen toimittaja, Jani Kaisto, esittelee kääntämisen sosiologian hallinnan analytiikan työkaluna. Kääntämisen käsite liitetään tavallisesti

Bruno Latouriin, toimijaverkko-teoriaan ja subjektien kääntämiseen toisiksi tai verkossa olevien toisten voimavaroiksi. Se tarjoaa myös metodologisen välineen hallinnan analytiikassa suhteellisen laiminlyötyyn kysymykseen eli sen tarkasteluun, miten subjektit itse työstävät itseään vallan tarjoamiin kategorioihin sopiviksi.

Anu Kantola jatkaa kirjassa kilpailukyvyyn analyysiaan tarkastelemalla kilpailukykyä politiikan valtastrategiana. Hän tarjoaa myös kiinnostavan katsauksen kilpailukyvyyn ja kilpailuvallan historiaan Michael Porterin ratkaisevaa vaikutusta unohtamatta. Saamme myös tietää, että Foucault’n mukaan nykyisen kilpailuvallan idea alkoi kehkeytyä 1600-luvulla, jolloin syntyi uusi tapa nähdä valtiot toistensa kilpailijoina. Tämän päivän ekonomistit eivät pääse yhteisymmärrykseen kilpailukyvyyn tiedosta eli mittaamisesta. Silti se on poliittinen vallankäytön perusstrategia, ja kilpailukyvyyn nousu suomalaisessa politiikassa on hyvä esimerkki siitä, miten globaali talous saa kansalliset valtiot asemoimaan politiikkansa uudelleen.

Annikki Savio konstruoi Euroopan unionin hyvinvointivaltioillistumiseksi nimeämässä prosessin. Sen kulussa EU:sta on muodollisen toimivallan puuttumisesta huolimatta tullut vaikutusvaltainen sosiaalipoliittinen toimija, jonka ote näkyy myös kansalaisuuden muovaamisessa. Elina Palolan artikkeli kuvaa EU:n pyrkimyksiä unionin ja kansalaisten suhteen lähentämiseen, unionikansalaisen tai -subjektin tuotantoyrityksiä. Keinoksi unioni on esittänyt ”dynaamista kumppanuutta”, ja julistuksen mukaan

jokainen EU-eurooppalainen jakaa vastuun unionin menestyksestä. Palolan analyysin kohteena ovat tässä pyrkimyksessä käytetyt kommunikatiiviset tekniikat. Myös Antti Tietäväisen artikkeli käsittelee kansainvälistä hallintaa eli OECD:n ulkomaaninvestointeja koskevia ohjelmia. Dokumentit vuosilta 1996 (kiville karahtanut MAI-sopimus) ja 2006 osoittavat hallintatavan siirtymän pakottavasta talouspuheesta moraaliseen vastuuttamiseen tai hierarkkisesta säätelystä hajautettuun organisaatioon ja menettelytapasääntöihin.

Jani Selin analysoi kahden tapauksen avulla huumehoidon terapeuttisia yhteisöjä, joissa tunteiden ja itsehallinnan tekniikat linkittyvät kurinpidollisiin ja biopoliittisiin tekniikoihin. Mikko Saastamoinen hyödyntää samaa John Clarcken ar-

tikkeliä, jota itsekkin olen kierättänyt pohtiessani aktivoituja, valtaistettuja/voimaannutettuja, vastuutettuja ja hylättyjä sosiaalipolitiikan kansalaisia. Saastamoiselle neuroottinen ja hylätty kansalaisuus ovat uusliberaalin aktiivisen kansalaisuuden toinen puoli. Hän ei lähesty pelkoja ja epävarmuutta riskiyhteiskunnan ontologisina tiloina Ulrich Beckin tapaan vaan tietoisina hallinnan välineinä, jotka tuottavat myös neuroottista kansalaisuutta.

Suomalaiset kirjoittajat eivät ole oppi-isien kritiikkittömiä seurailijoita. Erityisesti Ilpo Helénin ja Sakari Hännisen artikkelit ruotivat auki hallintakoulukunnan keskuskäsitteiden – vallan, vapauden, sosiaalisen käytännön, politiikan, liberalismien, hyvinvoinnin – epäselvyydet. Hänninen laittaa peliin politiikan ja valtion teoriaa koske-

van sivistyksensä. Helén on ehtinyt julkaista oman artikkelinsa ”Sosiologian puheenvuoroja”-kirjassa (2004), minkä vuoksi artikkeliin on lisätty kiinnostava jälkikommentti.

Helénin tuoreen kommentin mukaan vielä 2000-luvulle tultaessa hallinnan analytiikkasana oli ”jäljellä tuoreen ajattelutavan ja haastavan kritiikin lumoa”. Sen jälkeen suuntaus on imaistu sosiologiseen valtavirtaan edustamaan foucault’laista kriittisyyttä. Se on tyypistynyt ja laimentunut ja siihen, kuten myös Foucault’iin, on liimautunut kaikenlaisia yksinkertaisuuksia. Nyt voi nauttia Millerin ja Rosen nautinnollisesta tyylistä hyvin rullaavana suomennoksena ja saada jotain lumosta takaisin tai kokea se ensimmäisen kerran, jos tarttuu kirjoihin neitseellisesti.

Kun modernin ihanteet on saavutettu

PAULIINA SEPPÄLÄ

Helsingin yliopiston sosiologian professori Pekka Sulkusella on takanaan pitkä ura, jonka empiirisessä keskiössä on ollut alkoholin käyttö ja teoreettisena kysymyksenä sosiaalinen rakenne, kulttuuri ja niihin liittyvä subjektiviteetti. Viime vuosina hänen työnsä on edennyt kysymään, miten alkoholin käyttöä ja muita kulttuurisia ja potentiaalisesti kaikille haitallisia elämäntapavalintoja voidaan säädellä kollektiivisesti, vai voidaanko?

Sagelta tänä vuonna ilmestyneessä teoksessa Sulkunen käsittelee kysymystä perusteellisesti, modernin yhteiskunnan ja sosiologian juuria myöten. Tuloksena on oppinut katsaus modernin projektin kehityskulkuun ja tuore näkemys nykytilanteesta: nykyiset globaalin kulutusyhteiskunnan ongelmat eivät johdu siitä, että jokin oikeus tai vapaus olisi vielä saavuttamatta, vaan siitä, että kehittyneissä länsimaissa tavoitteet on vihdoinkin

Pekka Sulkunen
The Saturated Society.
Governing Risk & Lifestyle in
Consumer Culture
Sage, 2010

saavutettu.

Sulkunen tarkastelee modernin kehitystä ennen kaikkea modernin subjekti-ideaalin tavoittelemisena. Sen puolia ovat elämäkerta, autonomia ja intiimiteetti. Näiden toteutuminen